

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**доктора юридичних наук, професора Жорнокуя Юрія Михайловича
на дисертацію Карташова Вячеслава Вадимовича на тему:
«Договір управління чужими справами у цивільному праві України»,
подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Ратифікація Верховною Радою України у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та членами Європейського Союзу, запустила новий вектор розвитку не лише економічних та політичних відносин, але й зумовила потребу у зміні сучасного нормативного масиву, що забезпечує участь осіб у цивільному обороті, врахуванні у вітчизняному нормативному просторі нових правових конструкцій, які ефективно дозволили відповідним особам здійснювати та захищати належні їх права. Наведене загострило питання істотного оновлення Цивільного кодексу України з потребою у приведенні його положень у відповідність із європейськими стандартами правозастосування. Мова йде оновлення (рекодифікацію) цивільного законодавства, основною причиною якого є потреба підвищення правової визначеності як складової принципу верховенства права.

Рекодифікація цивільного законодавства, у тому чи іншому ступені, стосуватиметься всіх без винятку сфер цивільно-правового регулювання, у тому числі й договірних правовідносин. Це напряду вплине на розширення не лише видової гами, а й усієї системи цивільно-правових договорів, що пов'язується з імплементацією до вітчизняного законодавства нових договірних конструкцій, однією з яких може стати договір управління чужими справами.

Незважаючи на те, що вказаний договір у своїй назві містить словосполучення, що не є характерними для цивілістичної спільноти, як-то «управління» чи «справи», зважимо, що українській цивілістиці відомі випадки їх застосування (управління товариством (ст. 97 ЦК України), управління спадщиною (ст. 1285 ЦК України), управління майном (глава 70 ЦК України), у

ч. 4 ст. 105 ЦК України взагалі застосовується вираз «повноваження щодо управління справами юридичної особи» тощо), що ставить більше питань, ніж дає відповідей про доцільність загального визнання самостійності договору управління чужими справами системі цивільно-правових договорів.

При цьому варто застерегти, що ні чинне законодавство, ні правова доктрина, ні правозастосовна практика не дають чіткої відповіді на низку питань щодо поняття та правової природи договору управління чужими справами, предмету та сторін, змісту та форми вказаної договірної конструкції, її укладення, виконання, зміни та припинення, а також правових наслідків порушення. Незважаючи на наявність певного наукового доробку у вітчизняній доктрині цивільного права з обраних питань (О. А. Беляневич, Т. В. Боднар, В. І. Борисова, В. А. Васильєва, А. Б. Гриняк, О. В. Дзера, О. О. Кот, Н. С. Кузнецова, І. С. Лукасевич-Крутник, В. В. Луць, Н. В. Федорченко Р. Б. Шишка та ін.), не була поставлена крапка в окресленій дисертантом проблематиці. Такий стан справ зумовлюється: а) значною динамікою зобов'язальних правовідносин та розширенням кола договірних конструкцій, які не є відомими сучасному українському цивільному законодавству, але активно застосовуються у світовій практиці та потребують активного впровадження і нормативного забезпечення в Україні; б) потребою у чіткому визначенні правового становища сторін за відповідними договорами; в) відсутністю доктринального обґрунтування використання для правозастосування нових для української правової дійсності видів договорів (відмінних від уже відомих на сьогодні) тощо.

У контексті викладеного дисертація Карташова Вячеслава Вадимовича «Договір управління чужими справами у цивільному праві України» присвячена актуальній, досить складній та не у повному ступені дослідженій у вітчизняній науці цивільного права темі.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані у науково-дослідній, правотворчій та правозастосовній діяльності щодо визначення правової природи договору

управління чужими справами, його предмету та сторін, змісту і форми, динаміки та правових наслідків порушення. Крім того результати цього дисертаційного дослідження варто використовувати в навчальному процесі при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Договірне право», а також при підготовці та написанні навчальних посібників, підручників, практикумів, курсів лекцій, планів практичних занять із зазначених навчальних дисциплін.

Оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності та новизни. Дисертаційне дослідження В. В. Карташова «Договір управління чужими справами у цивільному праві України» містить наукові положення, які мають теоретичне значення і практичну спрямованість. Науковою новизною відзначається зміст поданого для обговорення та захисту дисертаційного матеріалу через призму специфіки такої договірної конструкції, пов'язаної з її правовою природою, предметом, суб'єктним складом, змістом та правовими наслідками порушення.

Автором правильно визначені об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження. Методологічну основу роботи становлять філософські підходи, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи та засоби пізнання, які були застосовані цілком обґрунтовано, що дозволило дисертанту дійти вірних та аргументованих висновків.

Ознайомлення із змістом рецензованої дисертації дозволяє зробити висновок про сумлінність здобувача при підготовці дослідження. В. В. Карташов вдало оперує вмінням критично оцінювати наукові позиції з тих чи інших питань, які досліджуються у роботі. Порівнюючи різні точки зору науковців, автор у багатьох випадках формулює власну позицію та є толерантним у дискусії з іншими фахівцями. З огляду на це з позитивного боку слід звернути увагу на чисельність використаних джерел (212 найменувань), досліджених ним при обґрунтуванні зроблених в дисертації висновків.

Правильний, послідовний порядок подачі матеріалу дозволив побудувати переконливу систему аргументації, що відображає як найбільш відомі в

цивілістиці підходи щодо вирішення проблематики дослідження, так і власну авторську позицію.

Важливим з наукової точки зору є висновок дисертанта щодо авторського розуміння договору управління чужими справами, за яким таким договором є домовленість, за якою установник управління передає або зобов'язується передати повноваження щодо управління справами управителеві, а управитель здійснює надані установником управління повноваження щодо управління справами від свого імені в інтересах установника управління або третьої особи за плату (с. 8 (п. 2 наукового новизни «вперше»), 61 дисертації).

Варто підтримати дисертанта у визначенні предмету договору управління чужими справами, яким, на його думку, є правомірні, ефективні, професійні, дискреційні дії юридичного та фактичного характеру, здійснювані управителем у процесі реалізації делегованих установником управління повноважень з управління справами останнього з метою забезпечення упорядкованості справ установника управління у тій чи іншій сфері його життя чи діяльності (с. 8 (п. 4 наукового новизни «вперше»), 113 дисертації).

Заслужовує на увагу й авторська позиція щодо висновку про необхідність виділення поряд із об'єктом договору також і об'єкта управління, тобто справ, під якими слід розуміти змістовно відокремлену сферу інтересів та/або діяльності установника управління, на упорядкування якої спрямований вплив управителя у процесі здійснення дій, що складають предмет договору, межі якої детермінуються низкою майнових та/або особистих немайнових прав установника управління (с. 8 (п. 3 наукового новизни «вперше»), 109 роботи).

Не викликає сумніву викладений на с. 49, 228 дисертації висновок про те, що договір управління чужими справами є абсолютно непоіменованим, який у межах вітчизняної правової системи, як і в межах правових систем деяких європейських держав, укладається на основі реалізації принципу свободи договору.

Слушним є розуміння дисертантом категорії «управління» у цивільному праві, за яким ним є цілеспрямований, організуючий та регулюючий вплив

управителя на об'єкт цивільних правовідносин, у процесі якого відбувається реалізація дискреційних повноважень, делегованих носієм суб'єктивних прав, у формі юридичних та фактичних дій у межах, визначених змістом суб'єктивних цивільних прав, договором та законом, з метою досягнення бажаного правового результату (с. 35, 227 роботи).

Є всі підстави погодитися з точкою зору щодо фідучіарного характеру відносин між установником управління та управителем у контексті встановлення природи договору управління чужими справами є ключовою передумовою виникнення такої моделі договірної зв'язку між суб'єктами, в межах якої один із них – установник управління – передає власні правомочності (що трансформуються у повноваження) щодо ведення власних справ іншому суб'єкту – управителеві – тільки після формування у свідомості установника управління достатнього рівня впевненості у добросовісності та вірності управителя при виконанні договірних зобов'язань, у тому числі нерозповсюдженні ним конфіденційної інформації, здійсненні управління у межах наданих йому повноважень тощо (с. 58–61, 65, 79, 131, 229 та інші дисертації).

Викликає інтерес й удосконалення дисертантом категорії управління у цивільному праві як цілеспрямованого, організуючого та регулюючого впливу управителя на об'єкт цивільних правовідносин, у процесі якого відбувається реалізація дискреційних повноважень, делегованих носієм суб'єктивних прав, у формі юридичних та фактичних дій у межах, визначених змістом суб'єктивних цивільних прав, договором та законом, з метою досягнення бажаного правового результату (с. 9 (п. 7 наукового новизни «удосконалено»), 35 роботи).

Цікавими та такими, що заслуговують на увагу, є й інші висновки та пропозиції автора.

Ступінь обґрунтованості наукових положень засвідчують висновки дисертанта за результатами дослідження. Про позитивне значення дисертації свідчить ґрунтовний аналіз як цивільного законодавства, так і наукової літератури щодо обраної теми. Додатково робота супроводжується аналізом

матеріалів судової практики та іноземного законодавства (Німеччина, Польща, Румунія, Франція).

Положення, винесені на захист, відповідають вимогам щодо наукової новизни. Стиль викладення положень дозволяє усвідомити їх зміст і новизну. Здобутком дисертації, безперечно, є її високий науково-теоретичний рівень, практична спрямованість. Робота написана грамотно, сприймається легко та з інтересом. Добре оформлений список використаних джерел.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Основні положення й висновки, сформульовані в дисертації В. В. Карташова, оприлюднено у восьми публікаціях, чотири з яких – у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук та чотирьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях, круглих столах та інших наукових форумах. Таким чином, результати дослідження пройшли належну апробацію відповідно до вимог, встановлених Міністерством освіти і науки України. Вивчення наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації, дає підстави для висновку про повноту викладу в них наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором академічної доброчесності. Дисертаційна робота В. В. Карташова свідчить про ґрунтовне опрацювання ним чинного законодавства України та іноземних держав, матеріалів правозастосовної практики України. У дисертаційній роботі наявні посилання на відповідні джерела інформації в разі творчого використання ідей, розробок, тверджень інших авторів, дотримано вимоги законодавства про захист авторських прав, надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності. В роботі не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату чи інших проявів академічної недоброчесності.

Аналіз дискусійних положень дисертації та основні зауваження. Разом із тим, позитивно оцінюючи проведену наукову роботу, необхідно зазначити, що дисертаційне дослідження містить низку положень, оцінок, висновків,

пропозицій і рекомендацій, які відображають спірні теоретичні позиції або суб'єктивне сприйняття їх авторкою, що спонукає до дискусії з їх приводу, а саме:

1. У п. 1 наукової новизни «вперше» (с. 7–8, 22–23, 34 роботи) автор стверджує, що «у випадку здійснення управління об'єктом безпосередньо носієм суб'єктивного цивільного права йтиметься про індивідуальне панування як *правомочність*, тобто право на власні дії, а у випадку делегування управління іншій особі – про індивідуальне панування як *повноваження*». Водночас у п. 6 наукової новизни «удосконалено» (с. 9 дисертації) акцентована увага, що «на відміну від *правомочностей*, ... *повноваження* акумулюють у собі як *правомочності*, делеговані уповноваженій особі носієм суб'єктивного права, так і *обов'язки*, пов'язані із набуттям ним особливого правового статусу у рамках делегувального правовідношення» (виділено мною. – Ю. Ж.).

Крім того, на: 1) с. 24–25 правильно зазначено, що правомочність є одним із структурних елементів суб'єктивного цивільного права; 2) с. 26, 227 зауважено, що повноваженнями як цивільно-правова категорія – це сукупність прав і обов'язків; 3) с. 37–38 мова йде про «делегування ... низки повноважень, що є змістом суб'єктивних цивільних прав».

У зв'язку з викладеним додаткового пояснення потребує авторська позиція щодо співвідношення категорій «суб'єктивне цивільне право», «правомочність» та «повноваження».

2. Позитивно оцінюючи позицію автора щодо розмежування договору на управління чужими справами та договору підряду (с. 69–72 роботи), тим не менше, незважаючи на проведений на с. 81–84, 86–88, 93 дисертації порівняльний аналіз досліджуваного договору та договору доручення, постає питання про наведення додаткових (або конкретизацію) підстав неможливості ототожнення останніх, адже: а) у підрозділі 1.2 (с. 43–45) мова йшла про те, що у закордонних правопорядках така можливість закріплена; б) вказівка на с. 83 на те, що «предмет договору управління чужими справами є більш широким за обсягом, ніж договір доручення» або «предмет договору доручення чітко

визначений, а предмет договору управління чужими справами «апріорі не може бути заздалегідь визначений»» (може бути потенційно визначений) є досить дискусійними, оскільки не виключають можливості чіткої регламентації предмету досліджуваного договору.

3. На с. 115 дисертації автор підтримує думку про розмежування понять «учасники» та «сторони» зобов'язання і вважає, що «учасники договірною правовідношення – це збірне поняття, яке окреслює коло всіх суб'єктів, що наділені цивільними правами та/або обов'язками по відношенню до предмета договору (*сторони*, треті особи)»; водночас на с. 116 стверджується, що «сторонами договірною правовідношення слід розуміти учасників договірних правовідносин», «саме сторони є ключовими учасниками первісного договірною правовідношення».

Виходячи з викладеного дисертант робить висновок, що сторонами договору управління чужими справами є управитель та установник управління (с. 116, 135 роботи). Проте, зі змісту дисертаційного дослідження, відкритим залишається питання хто є учасниками такого договору та яке їх правове становище?

4. Дисертант обстоює думку, що «змістом договору є не лише права і обов'язки сторін, а й умови, що стосуються деталізації його належного виконання, порядку внесення змін, ціни, строку тощо, тобто всіх аспектів, що визначають правові рамки *договору* як *регулятора* відносин...» (с. 138–139, 159 роботи). Позитивно оцінюючи спробу автора на с. 139, 233 дисертації удосконалити нормативні приписи статті 628 ЦК України «Зміст договору», визначаючи його через умови, все ж актуальним залишається питання про співвідношення умов договору (наприклад, предмету) та прав і обов'язків його сторін (що стосується змісту), оскільки, наприклад, на с. 179 роботи стверджується, що «виконання договору характеризується *реалізацією суб'єктивних прав і виконання обов'язків* у спосіб, що узгоджується не лише з умовами договору...».

У зв'язку з викладеним, під час захисту дисертаційного дослідження,

автору варто пояснити власну позицію щодо розуміння змісту договору (у контексті його аналізу як правочину (юридичного факту), правовідношення, документу, регулятора).

5. У підрозділі 3.3 мова переважно йде про відповідальність управителя за досліджуваним договором (с. 217–219, 235–236). Автор детально аналізує вказане питання, у тому числі з урахуванням світової практики, виокремлює види порушень договору (але управителем), а висновок зводить до того, що «більш дієвим механізмом притягнення управителя чи *установника управління* до договірної відповідальності ...». У зв'язку з цим постає питання: які види правопорушень у рамках досліджуваного договору може вчинити установник управління та які види відповідальності можуть бути до нього застосовані (крім порушення оплатно-компенсаційних обов'язків).

Зазначені зауваження до положень дисертації не впливають на позитивну оцінку роботи в цілому, натомість спрямовані на стимулювання дисертанта до подальших поглиблених наукових досліджень в окресленій сфері наукових інтересів. Також вони можуть бути предметом наукових дискусій вчених-юристів та практичних працівників.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота виконана на достатньо високому теоретичному рівні, її текст відповідає вимогам щодо логічної послідовності викладення матеріалу. Зроблені автором висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими.

У дисертації сформовано теоретичні положення, які відображають особливості визначення та правової природи договору управління чужими справами, предмету та сторін, змісту та форми вказаної договірної конструкції, її укладення, виконання, зміни та припинення, а також правових наслідків порушення, та внесено пропозиції з удосконалення чинного законодавства України, що свідчить про нове вирішення дисертантом відповідного наукового завдання.

За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження В. В. Карташова відповідає обраній нею спеціальності 081 «Право», робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим вимогам.

Керуючись викладеним вище, вважаю, що дисертація Карташова Вячеслава Вадимовича «Договір управління чужими справами у цивільному праві України», подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.), а її автор – Карташов Вячеслав Вадимович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Юрій ЖОРНОКУЙ

